

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
доцента кафедри методики навчання мов і літератури
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
Лузан Людмили Олександрівни
на дисертацію Чеботарьової Ірини Олексіївни
**«Формування комунікативної компетентності майбутніх керівників
закладів освіти в умовах магістратури»,**
подану до спеціалізованої вченої ради Д 64.108.01
в Українській інженерно-педагогічній академії
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи

Кожен громадянин України усвідомлює: країна живе в період переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства. Основними показниками якого мають стати якість людського потенціалу, рівень освіченості й культури всього населення. Інтеграція й глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, що відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюють її випереджувальний характер. Сьогодні всі переконані, що освіта ХХІ століття – це освіта для людини. І як зазначено в державних нормативно-правових документах, її стрижнем має стати розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, уміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання та вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни.

Керівник закладу освіти виступає гарантом ефективного функціонування навчальної установи, її конкурентоспроможності й престижності на ринку освітніх послуг. Відповідно посилюються вимоги до рівня кваліфікації сучасних управлінців, а саме: рівня сформованості їхньої професійної компетентності. Таким чином, актуальною постає проблема підготовки висококваліфікованих керівників нової формації в контексті переосмислення функцій освіти, зумовлених зокрема запровадженням компетентнісного підходу.

Актуальність вибраної теми має достатні підстави. По-перше, ще не було достатньо визначено у сфері освіти суті комунікативної компетентності керівника закладу освіти як його здатності до ефективної соціально-професійно-доцільної комунікації і спілкування на зовнішньому (з керівництвом, громадськістю тощо) і внутрішньому (співробітниками закладу, користувачами освітніх послуг тощо) рівнях взаємодії під час

виконання управлінських і педагогічних функцій. По-друге, на сьогодні не існує єдиної думки щодо компонентів структури комунікативної компетентності, адже змінюється роль і засоби комунікації, зростає її інтенсивність. По-третє, реалізація технології формування комунікативної компетентності керівника закладу, яка розроблена Чеботарьовою Іриною Олексіївною, забезпечує сформованість усіх компонентів комунікативної компетентності майбутнього керівника закладу освіти. На кінець, сам автор дослідження підкреслює, що «комунікація як одна з провідних сфер виконання професійних функцій керівних кадрів освітньої галузі виступає важливим інструментом вирішення управлінських завдань у співпраці і взаємодії з керівництвом, громадськістю, педагогічним колективом, користувачами освітніх послуг».

Таким чином, тематика наукової роботи є своєчасною та перспективною, дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Української інженерно-педагогічної академії в межах тем «Теоретико-методичні засади застосування інноваційних технологій у професійній освіті» (№ 0118U100002), «Розвиток правової компетентності майбутніх фахівців у післядипломній освіті» (№ 0117U003945), «Передача методики управління якістю освіти в навчальних закладах» (№ 0118U003017).

Чеботарьовою Іриною Олексіївною ґрунтовно проаналізовано низку суперечностей, які мають місце в теорії та практиці педагогіки, й обумовлені усвідомленням потреби суспільства й освітньої галузі в керівних кадрах, здатних виконувати покладені на них професійні функції відповідно до сучасних вимог, і неготовністю керівників закладів освіти різного рівня до ефективного використання комунікації в професійній діяльності; підвищеними вимогами до комунікативної функції керівника закладу освіти, що забезпечує його взаємодію і спілкування з усіма суб'єктами управлінської діяльності в прийнятті оптимальних та ефективних рішень, і недостатнім рівнем сформованості їхньої комунікативної компетентності; потенціалом технологічного підходу до формування комунікативної компетентності керівників закладів освіти під час магістерської підготовки і не розробленістю технології цього процесу, її науково-методичного забезпечення. (С. 2 автореферату, С. 13-14 дисертації).

Дисертаційна робота Чеботарьової Ірини Олексіївни «Формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури» є однією з перших ґрунтовних спроб комплексного аналізу теорії і практики професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти, що дозволив виявити потенціал її форм і напрямів з метою формування комунікативної компетентності як спеціальної для виконання функцій управлінської діяльності та з'ясувати існуючі проблеми (ставлення до комунікативної компетентності як до другорядного додатку; неусвідомлення з боку викладачів і користувачів освітніх послуг потреби в

такій компетентності для виконання управлінських функцій керівника закладу освіти; неврахування специфіки комунікативної компетентності для управлінської діяльності під час комунікації керівника на різних рівнях взаємодії тощо). Наукові концепти дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти та підвищення їхньої кваліфікації; при розробці методичних комплексів, підручників і посібників, програм спецкурсів для слухачів магістратури з питань формування комунікативної компетентності. Тому тему аналізованого дослідження вважаємо актуальною і значущою.

Для реалізації основної мети роботи, яка полягає в підвищенні рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти шляхом теоретичного обґрунтування у процесі магістерської підготовки слухачів магістратури в закладі вищої освіти дисертантка розв'язує конкретні завдання, логічно вибудовує стратегію наукового пошуку, чітко визначає об'єкт і предмет, методи дослідження та наукову новизну (С. 3-4 автореферату, С. 14-18 дисертації). Усе зазначене зумовлює відповідну структуру роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Слід наголосити на належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації.

Робота за змістом достатньо чітко відображає методику та логіку теоретичного та експериментального дослідження. Позитивним є використання широкого спектру методів дослідження, серед яких використовувався комплекс теоретичних, емпіричних, та методів математичної статистики, які забезпечили досягнення мети й отримання об'єктивної інформації з обраної проблеми в дисертації.

З теоретичної точки зору автором проведено достатньо повний аналіз літературних джерел у вітчизняній та зарубіжній педагогіці (319 найменувань, з них 38 іноземною мовою).

Жодних сумнівів не викликає наукова новизна дослідження та практична значущість одержаних результатів. У дисертаційній роботі вперше розроблено й експериментально перевірено технологію формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури; визначено суть комунікативної компетентності керівника закладу освіти; з'ясовано структуру комунікативної компетентності керівника закладу освіти; уточнено зміст формування комунікативної компетентності, критерії та показники сформованості комунікативної компетентності керівників закладів освіти; подальшого розвитку набули проблемні, інтерактивні форми та методи роботи зі слухачами магістратури з формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в процесі професійної підготовки з урахуванням правил андрагогіки; змістове наповнення навчально-методичних комплексів дисциплін магістерської підготовки з

виділенням аспекту комунікації керівників закладу освіти в управлінській діяльності (С. 4-5 автореферату, С. 16-18 дисертації).

Вірогідність одержаних автором наукових результатів не викликає сумніву, оскільки вони цілком адекватні суті та конкретним завданням дослідження, досягнуті завдяки системному використанню комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів. Одержані дисертанткою результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних висновках, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та поставленій меті.

Результати й висновки дисертаційної роботи можуть бути використані для створення мотивації в керівників закладу освіти до розвитку комунікативної компетентності; організації в закладах вищої освіти в умовах магістратури компетентісно спрямованого навчання на формування комунікативної компетентності керівника освіти; забезпечення інтеграції курсового, міжкурсного періодів та самоосвітньої діяльності керівників освіти щодо розвитку комунікативної компетентності, а саме: мовної (рівень володіння державною та іноземною мовами); компетентності з використанням ІКТ (рівень володіння електронними засобами передачі інформації); сформованості умінь розв'язувати конфлікти та контролювати емоційно-напружену комунікативну ситуацію; здатності до професійно-особистісного зростання з використанням комунікативних засобів.

Спираючись на напрацювання попередників, автор розглядає концептуальне оформлення лексем «компетенція» «компетентність», їх поняттєво-термінологічну кореляцію. Уточнює низку понять, подає їх авторське тлумачення, зокрема «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність керівника закладу освіти» тощо.

У зв'язку із визначеним напрямом формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури автор дисертації об'єктом уваги обирає процес професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти в магістратурі, подає технологію формування комунікативно компетентності майбутніх керівників освіти в процесі професійної підготовки в магістратурі, глибоко вникає в суть понять «комунікативна компетентність» та «комунікативна компетентність керівника закладу освіти». Заслужовують на увагу результати аналізу структури комунікативної компетентності керівника закладу освіти, що дозволило здобувачці не тільки схарактеризувати зовнішній бік, але й зрозуміти внутрішню будову означеного різновиду компетентності. Це дало можливість з'ясувати певне семантичне наповнення та виокремити структурні компоненти комунікативної компетентності керівника закладу освіти (мовна компетентність, компетентність з використанням ІКТ, спроможність вирішувати професійні завдання за допомогою комунікації, здатність до професійно-особистісного зростання з використанням комунікативних засобів).

Виправданим слід вважати використання в ході дослідження цілої низки основних підходів (особистісно зорієнтованого, компетентнісного, когнітивно-діяльнісного, андрагогічного, технологічного) та провідних принципів (науковості, системності, наступності й перспективності, наочності), які дали змогу ефективно розв'язати різноманітні дослідницькі завдання.

Ми поділяємо висновок дисертантки про те, що управлінська функція, яка передбачає організацію не лише власної, але й діяльності інших, спрямованої на реалізацію освітніх програм; управління діяльністю та взаємодією різних структурних підрозділів і фахівців закладу, що забезпечує його життєздатність і відповідність висунутим вимогам з боку суспільства й держави; контроль і відповідальність за діяльність – визначає особливості комунікативної компетентності керівника закладу освіти.

На особливу увагу заслуговує розроблена технологія формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти, яка характеризується цілісністю, що об'єднує всі елементи та відображає характер їхньої взаємодії; спрямованістю, що полягає в регулюванні діяльності відповідно до поставленої мети; дає можливість розв'язувати сукупність завдань для формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти. Досить цікавим є запропонований І. О. Чеботарьовою змістовий блок, а саме етапи зазначеної вище технології (підготовчо-організаційний, мотиваційно-стимулюючий, змістово-операційний, контрольно-реалізаційний) (С. 10 автореферату, С. 92-100 дисертації).

Позитивної оцінки заслуговує розробка навчально-методичного забезпечення реалізації кожного із етапів технології на основі з'ясування змісту й відповідно форм, методів, прийомів, засобів діяльності. Схвально оцінюємо внесені в зміст деяких дисциплін зміни стосовно формування комунікативної компетентності керівника закладу освіти (С. 11 автореферату, С. 103-118 дисертації).

Певним здобутком дисертантки є пропозиція щодо удосконалення змістового наповнення навчальних дисциплін, під час вивчення яких відбувається формування комунікативної компетентності, за всім чотирма складовими комунікативної компетентності, а саме: мовна компетентність – введення до варіативної частини навчального плану спеціального курсу «Ділова українська мова: управлінський аспект»; компетентність з використанням ІКТ – запропонований факультативний курс з формування компетентності майбутніх керівників освіти з використанням ІКТ «Інформаційно-комп'ютерні технології у сфері освіти»; спроможність вирішувати професійні завдання за допомогою комунікації – доповнення змісту дисциплін темами, що стосуються комунікації в управлінській діяльності; здатність до професійно-особистісного зростання з використанням комунікативних засобів – розширення діапазону форм занять у навчальному процесі магістратури.

До вагомих продуктів наукової праці слід віднести узагальнену характеристику критеріїв, показників і рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти, що використано у факторно-критеріальній моделі «Оцінка рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти».

Для підтвердження вірогідності отриманих результатів у дисертації описано організацію констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту; описано методика проведення діагностики рівня оволодіння комунікативною компетентністю у магістрів-майбутніх керівників закладів освіти; викладено здобуті в процесі дослідження статистичні дані; проведено їх обробку та порівняльний аналіз.

У процесі проведення експерименту було перевірено ефективність системи реалізації технології формування комунікативної компетентності майбутнього керівника закладів освіти. Експериментом було охоплено 214 магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» спеціалізації «Управління навчальним закладом», із яких було утворено контрольну КГ (72 особи) та експериментальні ЕГ₁ (73 особи), ЕГ₂ (69 осіб) групи та 15 викладачів.

За результатами експерименту дисертантка робить висновки, що всі запропоновані форми, методи роботи в навчальній, самостійній, практичній, науково-дослідній діяльності мали активний та інтерактивний характер і були спрямовані на забезпечення реалізації теоретично обґрунтованої технології формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в магістратурі. Як ми бачимо із таблиці «Динаміка рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти» (С. 14-15 автореферату, С. 177-178 дисертації), запропонована технологія має позитивний вплив на формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти, а саме: кількість слухачів із низьким рівнем сформованості комунікативної компетентності в КГ зменшилася на 43,1% переважно за рахунок збільшення кількості слухачів, які виявили задовільний і достатній рівні. Слухачі ЕГ (більше 50%) показали високий рівень сформованості комунікативної компетентності. Як бачимо із аналізу педагогічного експерименту слухачі ЕГ після упровадження технології вільно володіли навичками, необхідними для здійснення публічного виступу або спілкування, швидко адаптувалися до різноманітних професійних ситуацій (С. 15 автореферату, С. 182-184 дисертації).

Обробка експериментальних даних виконана із застосуванням методів математичної статистики. Позитивним є те, що дисертантка для перевірки достовірності збігів і відмінностей для експериментальних даних щодо оцінки рівня сформованості комунікативної компетентності керівників закладів освіти скористалася критерієм однорідності χ^2 Пірсона. Одержані результати інтерпретовані дисертанткою як такі, що засвідчують позитивний вплив системи реалізації технології формування

комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти на формування досліджуваного феномену.

Вірогідність отриманих автором експериментальних даних не викликає сумнівів, оскільки забезпечується ретельною організацією педагогічного експерименту та його тривалим терміном. Вони в цілому підтверджують ефективність запропонованої технології формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти.

Привабливим є те, що кожний розділ дисертаційного дослідження починається окресленням суперечливих і розв'язаних питань, обґрунтуванням потреби в додатковому вивченні й аналізі матеріалу, подачею необхідного для опису теоретичного інструментарію тощо. Висновки впливають зі змісту роботи й відповідають меті та завданням, проголошених у вступі.

Основні теоретичні положення й найвагоміші практичні результати дисертаційної роботи оприлюднено в 18 одноосібних публікаціях, із них 7 статей – у провідних фахових виданнях України, 1 стаття – у зарубіжному періодичному виданні, 10 тез – у матеріалах наукових конференцій.

Дисертація відрізняється від досліджень аналогічної проблематики як чіткою структурованістю матеріалу, організацією, так і глибиною вивчення вміщуваній у ній інформації, виваженням і вдумливим аналізом дефініцій, послідовністю й логічністю викладу теоретичних положень.

Стиль викладу матеріалів дослідження, основних наукових теоретичних положень і висновків забезпечує доступність їх сприйняття. Автор демонструє вміння аналізувати наукові теорії, віднаходити спільне й відмінне в різних наукових концепціях і водночас відстоювати власний погляд на те чи інше явище, послідовно аргументуючи та підтверджуючи теоретичні положення й висновки фактичним матеріалом.

Робота свідчить про належний теоретичний рівень підготовки Чеботарьова І. О., про володіння нею методикою педагогічних досліджень, зокрема методами аналізу й опису тощо. Ірина Олексіївна в процесі виконання дослідження та аналізу результатів експериментальної роботи виявила себе як сформований науковець і показала вміння досліджувати складні питання педагогіки, робити аргументовані узагальнення й накреслювати перспективи подальших пошуків у цій галузі.

Позитивної оцінки заслуговують 7 додатків, обсяг яких складає 24 сторінки.

Текст дисертації оформлено згідно з чинними вимогами до наукових робіт.

Зміст наукової роботи відповідає паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Зміст автореферату адекватно відображає структуру, основні положення та висновки дисертаційної роботи й повністю відповідає її змісту.

Оцінюючи дисертаційне дослідження І.О.Чеботарьової в цілому позитивно, можна вказати на певні дискусійні положення дисертаційної роботи та висловити деякі зауваження та пропозиції.

1. Вважаємо, що, висвітлюючи процес професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури, було б доречно ширше висвітлити використання в цьому процесі засобів дистанційного навчання.

2. Дисертантці бажано б було також більш ґрунтовно висвітлити роль гаджетів у формуванні комунікативної компетентності керівників закладів освіти.

3. За результатами дисертаційної роботи слід рекомендувати Чеботарьовій І. О. розробити процедуру трансферу розробленої педагогічної технології для широкого її використання у процесі професійної підготовки керівників закладів освіти.

4. Дисертанткою у своєму дослідженні значна увага приділена питанню вимірювання комунікативної компетентності керівників закладів освіти засобами кваліметрії. З нашої точки зору, бажано б було більш детально відобразити ці матеріали в авторефераті.

5. Позитивно оцінюючи наданий дисертанткою аналіз зарубіжного досвіду формування складових комунікативної компетентності керівників закладів освіти, бажано було представити ці матеріали в більшому обсязі у зв'язку з тим, що вони становлять неабиякий інтерес для вітчизняних науковців і практиків.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, ніяк не знижують наукової цінності проведеного дослідження та є приводом для наукової дискусії.

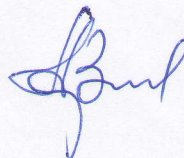
Усебічний аналіз й експертне оцінювання виконаного Іриною Олексіївною Чеботарьовою наукового дослідження дають підстави в цілому оцінити його як закінчену, самостійно виконану працю, яка має наукову новизну, теоретичну та практичну значущість для теорії та практики професійної освіти. У дисертації розкриті теоретичні засади та напрями формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти, які впроваджені в навчальний процес Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 205 н від 01.11.2017), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2176 від 31.10.2017), Української інженерно-педагогічної академії (довідка № 106-04-125 від 27.10.2017)

Загальний висновок. На основі аналізу дисертації, ознайомлення з працями, опублікованими за тематикою наукової роботи, відзначаємо достатньо високий рівень актуальності здійсненого кандидатського дослідження, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих і представлених у дисертації, вірогідності й новизни, повноти висвітлення матеріалів дослідження в опублікованих

працях, упроваджених в освітню практику діяльності відділів освіти, та робимо висновок, що дисертація за темою: «Формування комунікативної компетентності майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури» відповідає вимогам п.п. 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567), результати дослідження є самостійними, теоретично й практично значущими для педагогічної науки та практики, а її автор – Ірина Олексіївна Чеботарьова – заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри навчання мов і літератури
КВНЗ «Харківська академія
неперервної освіти»

Л. О. Лузан

*Ірина Лузан Л.О. засвідчує
завідуюча кафедрою мов та літератури КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»*

